

# Letšatši la go Bala ka go Hlaboša Lentšu la Lefase

## le Na'ibali

E ba le Na'ibali le Morwedi wa Kgoši wa Afrika, Yvonne Chaka Chaka, ge go fetišwa maatla a dikanegelo. Ka Letšatši la go Bala ka go Hlaboša Lentšu la Lefase, ka di 24 Febereware 2016, balela bana ba o ba tsebago kanegelo ya rena ya go kgethega, *Neo le lefase le legolo, le lephara*.



Mehola ye **8** ya go bala ka go hlaboša lentšu

Go balela bana ba gago o hlaboša lentšu:

- go ba bontšha gore o bona dipuku le go bala gole bohlokwa.
- go le fa dilo tšeo le ka bolelago ka tšona ge le le mmogo.
- go aga tswalano magareng ga lena.
- go ba thuša go itemogela go bala bjalo ka mošongwana wa go kgotsofatša.
- go ba hlohleletša go ithuta go bala ka bobona, gomme ba tšwele pele go bala.
- go ba bontšha gore re bala bjang le gore dipuku di šoma bjang.
- go ba dira gore ba ipshine ka dikanegelo tša go feta bokgoni bja bona bja go bala gabjale.
- go hlabolla tlotlontšu ya bona le mabokgoni a polelo.

### Ka mo o ka tšeago karolo

Eya go [www.nalibali.org](http://www.nalibali.org) goba [www.nalibali.mobi](http://www.nalibali.mobi) go ngwadiša lapa la gago, sehlopha sa go bala goba sekolo gomme o thuše go dira gore tiragalo ye e be Letšatši la go Bala ka go Hlaboša Lentšu la Lefase le legologolo Afrika Borwa!

### Mešongwana ye 5 ya Letšatši la go Bala ka go Hlaboša Lentšu la Lefase

1. Balela bana ba gago le ba bangwe kanegelo ya, *Neo le lefase le legolo, le lephara*, matlakaleng a 2 le 3. Itlwaetše gammalwa go e bala o hlaboša lentšu pele o e balela bana gomme o gopole go tsenya ditlhagišo tše ntši lentšung la gago ge o bala. Bana ba bannyane kudu, o ka duma go ba bontšha diswantšho ge o anega kanegelo leswa gabonolo ka mantšu a gago.
2. Hlohleletša bana ba gago go hlatholla kanegelo ka goba kgopela gore ba thale goba ba pente seswantšho sa karolo yeo ba e ratago kudu.
3. Mmogo naganang le be le hlame tiragalo leswa go tšwa kanegelong le diriša dilo tše di lego tikologong ya lena. Dira mohuta wa tiragalo ye kgolo ya bophelo, goba o hlame tiragalo ye nnyane ka gare ga lepokisi la dieta.
4. Abelana le bana ba gago kanegelo ye o bego o e rata kudu ge o sa le yo monnyane, go swana le ka fao Koko a dirilego ka gona ka kanegelong.
5. Ipshineng ka go bapala Kanegelo-ka-Sediko ka dihlopha tša batho ba bagolo le bana goba tša bana fela. E re bohle ba dule ka sediko. Kgopela batho ba mmalwa go ema gare ga sediko. Batho ba ba dirilego sediko ba hlama kanegelo ya sehlopha ka gore yo mongwe le yo mongwe a tsenye lefoko goba a mabedi kanegelong ba eya ka sediko. Batho ba go ema gare ga sediko, ba diragatše kanegelo ge go bolelwa.



# Neo le lefase le legolo, le lephara

Kanegelo ka Vianne Venter

Diswantšho ka Rico

Phetolelo ka Mpho Masipa

Neo o lebeletše ka ntle ka lefasetere la phapoši ya gagwe a bona tebelelego ye pududu ya mmila o mopududu le batho ka moka ba bapududu ba sepediša ka gare ga pula ya go tsorotla ye pududu. A ka se ye ka ntle, o šetše a baletše Mbali dipuku tša gagwe ka moka.

Ka nakwana, Koko o ile a tsenda moriri wa gagwe o hlakahlakantšwe ke moya wa ka ntle. O be a swere se sengwe. Neo o be a bona gore e be e le sa papetla, sa khutlonne, sa mebalabala ... gomme se ka bulega – go swana le lepokisi la letlotlo!

"Ye ke puku ye ke bego ke e rata ge ke be ke sa lekana le wena," Koko a botša Neo. "E be e le lebatlala ka la go tsenda lefaseng le legolo le lephara."

Gomme a bula puku.

Ka letlakaleng la mathomo e be e le lefelo la maleatlana, la go ba kgole le letšatši le lepududu. Naga e be e le ye talamorogo, ya mmala wa gauta gape ye tsotho, ka godimo e le leratadima le letalalerata le legolo le lebotse le letšatši la borutho le leserolane, le sobela.

"Aa! Ke nnete?" Neo a hemela godimo.

Koko o ile a myemyela. "Ga o tsebe?"

Dikanegelo ka moka ke dinnete, ge o di tshepa," a realo. O ile a šupa lefelo mo letlakaleng, moo go bego go sepela mošemanyana wa go feta Neo gannyane ka bogolo a putla naga.

E rile ge Koko a bala, Neo a tswalela mahlo a tšwa, a tshela meboto ... go putla lefase le letsotho le lebotse ... a ya lefaseng le lephara, le legolo.

O ile a kwa mantšu a naga.

"Etšwa! Etšwa!" gwa opela nonyana ye nnyane.

"Ke letšatši le lebotse!" a realo lebitsi.

"Etle, etla o bapale," gwa hebaheba moya mabjanyeng a matelele.



Neo a gopola pula ya go na ye pududu, gomme a ipotšiša ge eba o swanetše go ba ka mo ntle. Efela, ka kanegelong, o ka dira se sengwe le se sengwe. Go be go se na pula fa. Gomme, Neo a kitima go putla naga.

Selo sa mathomo se a se bonego ke se selo se setelele se setsotho sa mmele wa kota, wa go tia. Se be se na le matsogo a matsotho a matelele a go fihla leratadimeng, le hlogo ye kgolo, ya makala le meriri ya matlakala ye metalamorogo ao a bego a fefeula ke moya wa borutho.

"Dumela," a realo Neo, a tomotše mahlo. "Ke wena eng?"

"Ke mohlare. Ke kgona go bona go selaganya kua melaleng ya gauta ye mebotse. Namela o tle o lebelele le nna." Mohlare wa mmatamela, gomme Neo a namela.



Neo o be a kgona go bona maphetho a lefase ge a be a le godimo makaleng. Gape go be go na le go gongwe go gontši, go nyakile go mo tšhoša go nagana ka gona.

Efela sehlare se ile sa mo šireletša, gomme sa hebaheba, "Sepela gomme o hlohlomiše. O se tšhoge. Kua ntle go na le lefase le lebotse le legolo, le lephara."

Gomme, Neo a theoga gomme a sepela go putla naga.

Ka pejana, a fihla totomeng ya mohlaba

Go hlohleletša bokgoni bja bana ka go anega dikanegelo le go bala



wa bothata ya go ba le mašobana, a e rego ke mabati a manyane. O be a ekwa mantšu a milione ka gare, le phathaphatha ya maoto a manyane a dimilione tše tshela a kitima ka fao.

“Dumela! Ke wena mang?” Neo a botšiša go le lengwe la mabati.

“Dumela!” gwa araba lentšu le lennyane. “Re ditšhošane. Ka mo re bolela ka dikanegelo tša lefase. O nyaka go di kwa?”

Neo o be a rata dikanegelo, ka fao, o ile a dula fase gomme a theeletša. Ditšhošane di anegile dikanegelo tša tšona tša naga le tša lešoka, le tša dithaba le tša ditoropokgolo tša kua pele.

“Dikanegelo tše dintši bjalo?” Neo a botšiša.

“Go na le dikanegelo tše dintši go swana le dinaledi leratadimeng,” gwa araba ditšhošane.

Neo o ile a laela a tšwela pele go putla naga.

Mafelelong, Neo o fihlile meetseng a mantši ao a bego a putla mogola go thoma mesong go fihla bošego. Neo o ile a tsena ka gare ga ona go fodiša maoto a gagwe a go fiša.

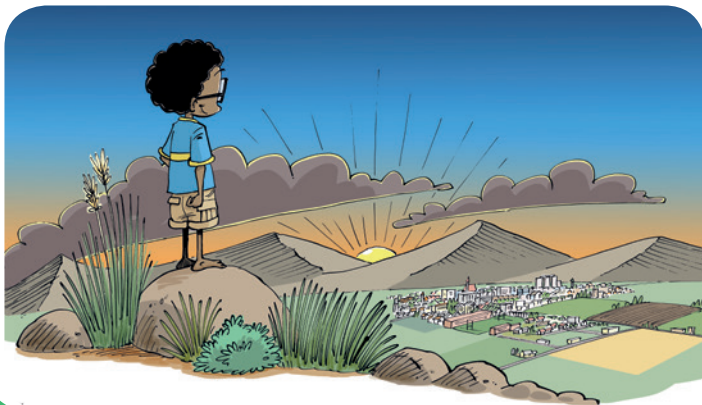
Meetse a ile a gaša maoto a gagwe gomme a sega, “Ke nna noka. Ke tšwa dithabeng ke ya mawatleng. Ntatele. Ke tla go iša gae.”



Neo o ile a nagana ka fao a tlo ipshinago ka seo. Ka fao, o ile a latela noka go putla mogola le magareng ga dithaba. Ba sepetše mmogo mosegare go fihlela mathapama, gomme mafelelong Neo a fihla bogodimong bja mmoto.

Go na fao, o be a kgona go bona torotswana, e hlwekišitšwe ke pula ebile e phadima seetšeng sa letšatši leo le sobelago.

Ka morago noka e ile ya bopa ka boleta, “Sepela, sepela gae. Go na le batho bao ba go ratago, ba nyaka go abelana le wena dikanegelo.”



Neo o ile a theoga a ya toropong. O ile a bona mebila ya go ba le sephethephethe se lebile ka toropong, bjalo ka dinoka. O bone dintlo, di le borutho ka seetša sa mathapama. Batho ba be ba emaema ka gare ga dintlo, bjalo ka ditšhošane tše dinnyane.

Mafelelong, Neo o ile a hlola ka lefesetere fao koko wa go tšofala, wa matsogo a go tia le meriri ye mesese bjalo ka makala a mohlare o mogolo a ilego a tswalela puku a inama gore a atle mošemanyana wa gagwe ge a eya go robala.



Neo o ile a nagana ka ga naga le mohlare le ditšhošane le noka. Gomme o rile ge a lebelela Koko, molalatladi wa kgantšha ntlwana ka mebala ya go taga bjalo ka seswantšho sa ka gare ga puku ya dikanegelo. Neo o ile a nagana ka bohlagahlaga bja gagwe bjo bobotse ka gare ga matlakala a puku ya dikanegelo yeo Koko a e ratago kudu, gomme o ile a nagana ka yena le Mbali le legae.

Ka fao Neo o ile a kgaogana le puku, a tsena mpeteng wa gagwe wa borutho, ka phapošing ya gagwe ya borabalelo ye bose, ka ntlwaneng ya gagwe.

Gomme ke ka lebaka leo Neo a bulago puku ge lefase le bonala le pudufetše kudu, phapoši ya gagwe e bonala e le ye nnyane kudu. O tsena ka lebati la magareng ga matlakala, gomme a ya lefaseng le legolo, le lephara.

Go hlohletša bokgoni bja bana ka go anega dikanegelo le go bala



Go thoma ka kanegelo...



## Dira petšhe!

1. Ripa godimo ga mothalo wa maronthodi a mahubedu go ntšha petšhe.
2. Khalara seswantšho.
3. Ripa sediko sa bogolo bja go lekana le bja petšhe khapoteng ye sese, mohlala, lepokisi la diserele.
4. Kgomaretša petšhe khapotong ka sekgomaretši.
5. Diriša selotheipi goba maskingtheipi go kgomaretša phini ya polokego ka morago ga petšhe. Goba dira lešoba kua godimo o be o bofelele wulu goba thapo gore o kgone go e apara molaleng wa gago.
6. Ipshine ka go apara petšhe ya gago ge o bala le ge o theeletša dikanegelo ka Letšatši la go Bala ka go Hlaboša lentšū la Lefase.



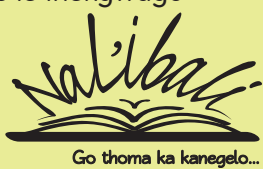
Re romele diswantšho tša bana ba gago le dipetšhe tša bona tša go bala ka go hlaboša lentšū. Emeilela [info@nalibali.org](mailto:info@nalibali.org) goba o dipose mo go Facebook!

## Ka ga Na'ibali

Na'ibali (e ra gore "kanegelo ke ye" ka isiXhosa) ke lesolo la bosesetšhaba la go balela-boipshino ka go hlohloletša kgonagalo ye e lego gona baneng ka go anega kanegelo le go bala. Bana ba go kwa dikanegelo tše di botse tša go anegwa ka bothakga – le gona ka dipolelo tše ba di kwešišago – ba hwetša tutuetšo gomme ba ba le mafolofolo a go ithuta go bala ka bobona. Go hwetša thuto ye bjale ya go putsa motho ke mokgwa wa katlego wa go hlabolla go tseba go bala le go ngwala.



Na'ibali e hweditšwe le go hlolwa ke PRAESA (The Project for the Study of Alternative Education in South Africa), Times Media le badirišani ba palo ye e golago. Ka tlhahlo ya go ya go ile le go dirišana le ditšhaba, dihlopha tša go bala, mekgatlo ya tša go tseba go bala le go ngwala le baithaopi ba mengwaga ya go fapanafapana, le lesolo la babegi le maatla leo le thekgwago ke bao ba dirišanimmogo ba babegi, Times Media, Na'ibali e thuša go bjala setšo sa go tseba go bala le go ngwala bophelong bja ka mehla mo Afrika Borwa.



# BB

- Ingwadiše mo go go bala ka
- go hlaboša lentšū gomme
- o ka ithopela se tee sa
- diphuthelwana tša Bargain
- Books! Go hwetša tshedimošo
- ye ntši etela [www.nalibali.org](http://www.nalibali.org) le
- [www.nalibali.mobi](http://www.nalibali.mobi).

Go hwetša tshedimošo ye ntši etela [www.nalibali.org](http://www.nalibali.org), [www.nalibali.mobi](http://www.nalibali.mobi) goba imeilela [info@nalibali.org](mailto:info@nalibali.org).

O ka re hwetša gape go Facebook le Twitter: [@nalibaliSA](https://www.facebook.com/nalibaliSA).